

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ: ЮВІЛЕЙНА XXX МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ ІСТОРИКІВ НАУКИ, ТЕХНІКИ І ОСВІТИ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ «НАУКА ДЛЯ СПРАВЕДЛИВОГО МИРУ В УКРАЇНІ». 25 КВІТНЯ 2025 Р., М. КИЇВ

Литвинко А. С.¹ Бессалова Т. В.²

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»

¹ доктор історичних наук, завідувач відділу історії та соціології науки і техніки, alla.litvinko@gmail.com

² кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії та соціології науки і техніки, bessalovatv@ukr.net

25 квітня 2025 р. в межах Міжнародного молодіжного симпозіуму з історії науки, техніки та освіти «Пріоритети української науки» відбулася ювілейна XXX Міжнародна наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів «Наука для справедливого миру в Україні». У зв'язку із воєнним станом, оголошеним унаслідок російсько-української війни, конференцію проведено в онлайн режимі. Організаторами конференції стали: Національна академія наук України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України», Українське товариство істориків науки, Рада молодих учених при МОН України, Центр досліджень з історії науки і техніки ім. О. П. Бородіна Державного університету інфраструктури та технологій, Державний політехнічний музей імені Бориса Патона при Київському політехнічному інституті імені Ігоря Сікорського, Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, Меморіальний музей О. В. Палладіна, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Музей історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова».

Тематика конференції охоплювала питання: значення науки для суспільної практики та подолання труднощів кризових періодів; наука і техніка як феномен національної та світової культури; світоглядне та патріотичне значення історії науки й техніки; пріоритетні результати вчених України в галузі природничих, технічних і суспільних наук; історична біографістика вчених і організаторів науки; популяризація науки та музеєзнавство; науковий підхід до збереження історичної спадщини; шляхи підвищення престижу інтелектуальної праці; соціальні виклики сучасного технологічного світу; наука для відбудови України.

Відкриваючи конференцію, голова Оргкомітету, д-р іст. наук, завідувач відділу історії та соціології науки і техніки ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України» **А. С. Литвинко** зазначила, що витоки інституалізації історії науки і техніки в Україні сягають 30-40-х рр. ХХ ст. і пов'язані з іменами академіків В. В. Данилевського, Й. З. Штокала, члена-кореспондента АН УРСР Г. М. Доброва – першого керівника ІДНТПІН АН УРСР. Генеза відділу історії та соціології науки і техніки сягає 1963 р., коли у складі Інституту історії АН УРСР було організовано Сектор історії

природознавства і техніки (керівник – академік АН УРСР Й. З. Штокало), який діяв протягом 23 років. Напрацьовані Сектором традиції та досвід лягли в основу діяльності Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки, нині ДУ «ІДНТПІН ім. Г. М. Доброва НАН України»), організованого в 1986 р. на основі Сектору історії природознавства і техніки та Центру досліджень науково-технічного потенціалу Ради з вивчення продуктивних сил України АН УРСР під керівництвом Г. М. Доброва.

Суспільне значення історії науки і техніки як міждисциплінарної сфери обумовлено тим, що наука вивчає найзагальніші властивості та закономірності явищ навколишнього світу, дає системи об'єктивних, точних знань про дійсність і формує сферу людської діяльності з їх одержання. Здобуті знання та їх впровадження стають базою науково-технологічного та соціального прогресу людства, формування наукової картини світу та засад наукового світогляду. Наука, техніка й виробництво складають основу інноваційної економіки, розвитку суспільних інститутів і особистості. Тому історію науки і техніки важливо не тільки давати характеристику розробок учених чи установ, а й оцінювати їх цілісно, з погляду соціальної функції отриманих знань, тобто наскільки результат, який є духовним і матеріальним втіленням здобутків цивілізації, сприяє її гармонійному розвитку та формуванню гуманістичної суспільної думки у періоди криз і подальшого збалансованого розвитку суспільства.

До історії науки і техніки дотичні філософія та соціологія науки, які аналізують важливі питання формування привабливості професії вченого, соціокультурних наслідків і ризиків впровадження нових технологій; наукової етики та популяризації науки, налагодження діалогу науки та суспільства. Важливим є також широке використання історії науки і техніки в освітньому процесі середньої та вищої шкіл.

Слід пам'ятати, що особливість науки як сфери творчої діяльності визначається притаманним людині прагненням до пізнання навколишнього світу. Її результати важливі незалежно від того, як вони втіляться на практиці; саме тому наука революціонує різні сфери діяльності. Це потребує приділення уваги формуванню особистості, її бажанню критичного та аналітичного мислення, розумової діяльності, спостережень і узагальнень, тобто моральним аспектам інноваційної культури. На сприяння цьому й спрямована конференція.

Оскільки наука являє собою найважливішу та невід'ємну частину духовної культури, інноваційну за своєю суттю, а інновації в науці й техніці є необхідною умовою розвитку виробництва, то разом з технікою та виробництвом наука складає основу інноваційної економіки, а також розвитку суспільних інститутів і особистості. Науку вирізняє предметний та об'єктивний спосіб розгляду явищ. Основною та безпосередньою метою науки є одержання знань, незалежно від того, у якому вигляді втіляться в подальшому ця мета на практиці. Результат наукової діяльності – приріст наукового знання - принципово невідомий заздалегідь і виникає до певної міри спонтанно. Саме тому наука виступає як сила, яка постійно революціонує інші сфери діяльності. Надзвичайно важливим є узагальнення та використання здобутого людством наукового досвіду в кризові, зокрема воєнні періоди суспільного розвитку для досягнення Перемоги та справедливого миру в Україні.

Гості та члени Оргкомітету звернулися до учасників із настановами та напутніми словами. Академік-секретар Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України **С. В. Комісаренко** сердечно привітав учасників конференції та побажав їм успішної кар'єри, а передусім – якомога більш повної та швидкої перемоги. Як зазначено в темі конференції, справедливої перемоги, тобто до кордонів Незалежності України 1991 р., і з компенсацією величезної шкоди, завданої російськими варварами внаслідок військового вторгнення.

Сергій Васильович акцентував увагу на тому, що нині відбувається фантастичний, вибуховий розвиток біологічних наук, що закладає основу сучасної медицини. Починають лікувати захворювання, які раніше були невиліковними, наприклад меланому, яку вважали однією з найбільш злоякісних пухлин.

Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України та Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, де вчений працює 59-й рік поспіль, опікуються біолого-медичними проблемами, а також історією науки і техніки – дуже цікавою та важливою цариною. Наприклад, в Інституті видано дві монографії – «Під знаком Нобеля. Лідери наукового прогресу» (2020 р., розширена версія – 2024 р.). Ідея видання полягала в тому, що оскільки Нобелівська премія є найпрестижнішою науковою премією, то цікаво проаналізувати, що зі зробленого в галузі біології, медицини, фізіології і хімії принесло користь людству. Науковці вибрали найбільш цікаві з відзначених Нобелівською премією праць, зробили їх огляд і тепер рекомендують цю монографію тим, хто складає іспити з цих наук.

С. В. Комісаренко розповів про визначні здобутки наук про життя, зокрема про розшифрування геному значної кількості організмів, передусім людини, опубліковане в 2003 р. Ця міжнародна наукова програма тривала близько 13 років і коштувала приблизно три млрд дол. Нині геном людини за допомогою сучасних методів визначають за декілька годин, що коштує близько 100 дол. і є доступним для процесу лікування. Так з'явилися нові напрями — геномна медицина, персоналізована медицина, — коли при певних захворюваннях проводиться абсолютно прецизійне, індивідуальне лікування.

Ще один кардинальний результат — це відзначене Нобелівською премією відкриття механізму редагування геному, який починають використовувати в біотехнологіях і біологічній інженерії. Ключовим також стало відкриття мікроРНК, яка відповідає за формування певних органів.

Академік **С. В. Комісаренко** підкреслив, що незважаючи на те, що нині в США скорочуються наукові дослідження, близько 1900 членів Національної академії наук, Національної академії медицини та Національної інженерної академії США підписали Звернення до американського народу, де зазначено, що такі зміни шкодять розвитку не тільки американської, а й світової науки.

Д-р с.-г. наук, д-р іст. наук, академік Національної академії аграрних наук (НААН) України, директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України **В. А. Вергунов** привітав учасників XXX ювілейної конференції від Відділення наукового забезпечення інноваційного розвитку НААН України, зазначивши, що це символічна подія. Вчений звернув увагу на два виклики в царині водних, лісових і земельних відносин. Перший — зміна клімату та глобальна

проблема води, яка обмежує все живе. Особливості поточного року, коли була практично відсутня волога на момент посіву, порушили дуже серйозне питання актуалізації знань і вмінь наших попередників, адже мало хто сьогодні згадує, що в XIX ст. 40 років із 100 були посушливими. Тому зараз історія науки є затребуваною. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека ініціювала відзначення 160-річчя видатного вченого, лісівника, ґрунтознавця геоботаніка, гідролога, кліматолога та географа, фундатора біоценології і екології Г. М. Висоцького. Другий виклик — це те, що історики науки України повинні долучитись до відстоювання національного надбання, адже сьогодні агресор активно вписує у свої аннали українських учених і кращі здобутки нашої нації. Достатньо згадати П. А. Власюка, Г. М. Висоцького та інших українських науковців, які у довідниках значаться як російські вчені.

З приводу місії аграрних наук дослідник висловив думку, що за цими науками майбутнє, адже раніше на сільське господарство припадало 60 % валютного бюджету України, а сьогодні — практично 90 %, і це відбувається завдяки діяльності наших аграріїв й науковому забезпеченню сортів і гібридів. Тому ці два напрями є пріоритетними на майбутнє та на сьогодні.

Директор Державного політехнічного музею імені Бориса Патона при НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» **Н. В. Писаревська** зазначила, що проведення такої конференції — це крок до Перемоги, бо ми не здаємося та працюємо, незважаючи на пекельні обстріли. Враховуючи, що музей — це показ досягнень науки та її практичних втілень у всьому світі, важливо демонструвати свої надбання та брати участь у міжнародних виставках і конференціях, бо якщо нас там не буде, цей багаж інформації привласнить рф. Крім того, більше допомоги надійде тому, про кого знають.

Д-р іст. наук, професор Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара **В. С. Савчук** зупинився на тому, що професія історика науки й техніки передбачає міждисциплінарність досліджень. Це необхідна умова діяльності історика науки, який знаходиться «між двох берегів» — гуманітарного знання та свого фаху. Щоб уникнути скептичного ставлення фахової наукової спільноти, історик науки має добре знати предмет свого дослідження. Цьому сприяють подібні конференції, які концентрують зусилля як істориків науки і техніки, так і представників інших галузей знань, надають нові імпульси та ідеї.

З привітаннями та побажаннями плідної роботи також виступили: від Центру досліджень з історії науки і техніки ім. О. П. Бородіна — д-р біол. наук, професор **О. Я. Пилипчук**; від Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» — д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри українознавства, культурології та історії науки **О. Є. Тверитникова**; від Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України — д-р іст. наук, професор, провідний науковий співробітник **В. М. Скляр**; від Міжнародного Енциклопедичного бюро з фізики — д-р фіз.-мат. наук, професор **В. А. Шендеровський**.

Підбиваючи підсумки вступної частини конференції, директор ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України», д-р екон. наук, професор **Б. А. Маліцький** висловив задоволення, що науковий форум молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, який

святкує 30-річний ювілей, став брендом Інституту й регулярним заходом, на якому щороку збираються чимало дослідників історії науки і техніки. Це свідчить, що незважаючи на сучасні важкі воєнні умови, в яких живе українське суспільство та працює наука, інтерес до її історії не тільки не згасає, а й зростає серед провідних учених і української молоді.

Здобуті знання з історії науки і техніки потрібно розглядати також як уроки для сьогодення та майбутнього, адже внаслідок оволодіння законами природи та суспільного життя технологічні можливості людини зросли за короткий історичний термін набагато більше за її фізичні можливості задовольняти свої життєві потреби. Тільки за останнє століття завдяки науці людина підвищила швидкість свого фізичного пересування в просторі на чотири порядки, можливості зазирнути у мікросвіт — на 8—10 порядків, в макросвіті розгляд феномену людини наблизився до масштабів Всесвіту. Подолано також одну з головних перешкод на шляху розвитку цивілізації — інформаційну роз'єднаність людей.

Останніми роками здобуто наукові результати, важливі для відтворення національної історії науки і техніки України: досліджено історію численних наукових інституцій, напрямів фундаментальних наук та їх впроваджень, реконструйовано історичну біографістику визначних учених і організаторів української науки.

Історія науки і техніки важлива для історичного самопізнання українського народу та формування стратегічної національної ідеї розбудови нової суверенної інноваційної України на засадах активного використання досліджень науки і техніки та підвищення рівня інноваційної культури суспільства. Це дійсно те, що може сприяти післявоєнному відновленню життя нашої країни.

Загалом у конференції взяли участь 99 учасників із 15 міст України, Румунії, Канади, Чехії та Швейцарії, які представили 80 наукових доповідей. Це Київ (61), Харків (17), Одеса (1), Миколаїв (3), Кропивницький (3), Краматорськ (1), Ніжин (2), Чернігів (1), Івано-Франківськ (1), Херсон (1), с. Немішаєве (Київська обл.) (1), Монреаль (Канада) (3), Брашов (Румунія) (2), Цюрих (Швейцарія) (1), Прага (Чехія) (1). Серед них — 22 доктори наук, 3 *PhD*, 25 кандидатів наук.

Представлено 37 організацій, зокрема **11 наукових установ** — Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України; ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки і техніки ім. Г.М. Доброва НАН України»; Інститут фізики НАН України; Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України; Центр гуманітарної освіти НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського; Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного; Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова»; ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва» НАМН України; **10 закладів вищої освіти** — Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Державний університет інфраструктури та технологій; Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький); Харківський національний медичний університет; Херсонська державна морська академія; Трансільванський університет (м. Брашов,

Румунія); Університет МакГілла (м. Монреаль, Канада); Карлов Університет (м. Прага); Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка; **3 середні та спеціальні навчальні заклади** — Відокремлений структурний підрозділ «Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж Національного університету «Одеська політехніка»; Миколаївський професійний машинобудівний ліцей; Немішаєвський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України; **3 музеї** — Державний політехнічний музей імені Бориса Патона при Київському політехнічному інституті імені Ігоря Сікорського; Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського; Астрономічний музей Астрономічної обсерваторії Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **3 бібліотеки** — Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського; Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України; Науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»; **5 науково-просвітницьких організацій та ініціатив** — Центральний державний науково-технічний архів України (м. Харків); Національна спілка краєзнавців України; Громадська організація «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини» (м. Івано-Франківськ); ГО «Фонд відновлення залізничної спадщини»; біотехнологічний стартап SYDRA (м. Цюрих, Швейцарія); **1 підприємство** — ТОВ «НВП Краматорський завод енергетичного машинобудування».

Серед авторів матеріалів конференції — відомі вчені (академіки, доктори та кандидати наук, професори й доценти) та молоді дослідники (докторанти, аспіранти, магістри, студенти), що сприяє ефективному обміну досвідом наукової праці.

На початку конференції заслухано блок *пленарних доповідей*: «Тридцятирічний досвід проведення молодіжних конференцій з історії науки і техніки: наукове, освітнє та світоглядне значення» (Литвинко А. С., Храмов Ю. О., ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки і техніки ім. Г.М. Доброва НАН України»); *Evolution of Automotive Electrical Equipment Industry — Case Study: Electroprecizia Company* (Helerea E., Lelutiu L., Університет Трансильванії, м. Брашов, Румунія); *AI-assisted geroprotectors discovery, as future drugs against age-associated conditions* (Dakhovnik O., біотехнологічний стартап SYDRA, м. Цюрих, Швейцарія); «Біохімік Ервін Чаргафф (1905—2002) — життя та діяльність» (Пилипчук О. Я., Державний університет інфраструктури та технологій); «Видатному українському природознавцю планетарного виміру, академіку АН УРСР і ВАСГНІЛ Г. М. Висоцькому — 160 років» (Вергунов В. А., Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, м. Київ); «Андрій Храпливий — винахідник способу передачі інформації по волокнах» (Козирський В. Г., Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України, Полевецька О. В., Шендеровський В. А., Інститут фізики НАН України); «Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут” у XXI ст. (до 140-річчя університету)» (Тверитникова О. Є., Гутник М.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»); «Про необхідність міждисциплінарної наукової комунікації для розвитку філософії» (Кузнєцов В.І., Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України); «Форми проведення виставок продукції аграрного машинобудування в Україні на рубежі XIX — XX ст.» (Анненков І. О., Анненкова Н. Г., Національна наукова

сільськогосподарська бібліотека НААН); «Концепція *SMART-HEALTHCARE* як складова *SMART CITY* та її потенціал для відновлення українських захисників: погляд крізь призму *URBAN HEALTH*» (Демочко Г. Л., Харківський національний медичний університет, Робак І. Ю., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»); «Північно-східна Слобідська Україна: за статистичними матеріалами перепису населення 1926 року» (Скляр В. С., Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України); «Металургійні основи зварювання, створені випускниками НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» (1935—1950 рр.)» (Корнієнко О. М., ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»); «Деякі факти до наукової біографії академіка М. П. Барабашова» (Балишев М. А., Центральний державний науково-технічний архів України, Коваль Ю. Ю., Національний технічний університет «ХПІ», м. Харків); «З історії першої громадської залізниці» (Гамалія В. М., Руда С. П., Державний університет інфраструктури та технологій); «Агнес Робертсон Арбер (1879—1960) та її внесок у розвиток ботанічної науки» (Дефорж Г. В., Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка); «Етапи розвитку нумізматичних досліджень: погляд історика науки» (Пасічник Н. О., Різняк Р. Я., Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка); «Оцінювання соціального впливу наукових досліджень: історія та проблеми» (Рижко Л. В., ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»); «Інтеграція наукових досліджень у природничій, технічній та гуманітарній сферах у повоєнному відновленні України» (Рубанець О. М., Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»); «Поєднання кількісних і якісних методів у сучасних освітніх дослідженнях» (Чала Є. О., Адамчук-Чала Н. І., Університет МакГілл, Канада, Назаренко В. І., Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України); «Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова як державний архів друку» (Керін Д. В., Книжкова палата України імені Івана Федорова).

Зацікавлення викликали також *секційні доповіді*: «Перший досвід застосування обчислювальної техніки Інститутом кібернетики АН УРСР на будівництві Бурштинської ТЕС» (Ругаленко С. І., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»); «Міжнародна діяльність науковців Інституту географії під час воєнних дій 2022—2025: короткий історичний огляд» (Звонкова Г. Л., ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»); «Епістолярні джерела про наукове співробітництво академіка П. Костюка з професором Інституту дослідження мозку Макса Планка М. Клеє» (Коломієць М. С., Державна архівна служба України); «Погляди Олексія Боголюбова (1911—2004) на роль наукової біографії як метода дослідження історії науки» (Ємчук О. І., Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського); «Бібліотечні видання як свідки політичних подій та репресій» (Мірошниченко М. О., Кочубей О. М., Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка КПІ ім. Ігоря Сікорського); «Соціокультурні аспекти професійної діяльності в умовах цифрових платформ» (Шаповал А. П., Центр гуманітарної освіти НАН України).

Традицією симпозіуму стало проведення фахової екскурсії для учасників. Цього року відбулася віртуальна екскурсія до Державної установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», яку провів канд. іст. наук, старший науковий співробітник Д. В. Кепін.

Заходи, як Міжнародний молодіжний симпозіум з історії науки, техніки та освіти «Пріоритети української науки», стимулюють формування у молоді наукового світогляду та патріотизму. Це має особливо важливе значення у кризові періоди суспільного життя.